

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli 11 maj 1938 kl. 12 m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av väckt motion angående beredande på statens bekostnad åt änkor i mindre bemedlade dödsbon av sakkunniga biträden vid boutredning och i samband därmed stående angelägenheter.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 326, har herr *Dahlbäck* föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en fullständig utredning om beredande, på statens bekostnad, åt änkor i mindre bemedlade dödsbon av sakkunniga biträden vid boutredning och i samband därmed stående angelägenheter, så ock för vidtagande av de övriga åtgärder, som kunna vara ägnade att behålla tillgångarna uti sådana dödsbon i görligaste mån ograverade av i samband med dödsfallet uppstående kostnader, så ock om de utgifter för statsverket, som förslagets genomförande skulle medföra, ävensom att Kungl. Maj:t behagade, därest utredningen därtill giver anledning, för riksdagen framlägga förslag i detta ämne.

Motionen.

I fråga om motiven får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtande från socialstyrelsen ävensom berett föreningarna Sveriges häradshövdingar, Sveriges stadsdomare och Sveriges landsfiskaler tillfälle inkomma med yttranden. (Se Bil. A—D vid detta utlåtande.)

Yttranden.

Motionen avser i första hand att bereda mindre bemedlade änkor biträde i form av en av allmänna medel avlönad kurator eller liknande för att, under ansvar såväl mot dem som mot det allmänna, bispringa dem i alla med ett dödsfall sammanhängande angelägenheter av juridisk och ekonomisk natur.

Utskottet.

Motionären har begränsat motionen att avse änkor. Redan häri ligger enligt utskottets förmenande en brist därigenom, att andra efterlevande, vilka av olika grunder (såsom åldersskräpplighet, sjuklighet, efterblivenhet etc.) kunde vara lika berättigade till sådan hjälp, uteslutits. Gränserna för begreppet "mindre bemedlad" hava förslagsvis angivits i motionen men lära i verkligheten bliva ytterst svåra att angiva annat än från fall till fall, om verklig rättvisa skall ernås. Utskottet anser fördenskull, att motionens krav erhållit en alltför snäv utformning.

Så som förhållandena gestalta sig i vårt land måste emellertid villigt erkännas, att motionens syfte i och för sig är behjärtansvärt och att mycket brister, då det

gäller dödsbodelägares förmåga att utan hjälp tillvarataga sina intressen, exempelvis vid befrielse från skatt, huvudsakligen beroende på obekantskap med gällande författningar. Erfarenheten visar hurusom mindre nogräknade biträden vid dödsboudredningar kunnat utan alltför stor svårighet och utan större risker bereda efterlevande ekonomiska förluster av kännbart slag. Utskottet ifrågasätter dock huruvida den i motionen föreslagna utvägen ur dessa svårigheter är den lämpligaste. Flera andra lösningar av frågan på bredare basis torde kunna komma i fråga. Rättshjälpsinstitutet befinner sig ännu i ett tämligen outvecklat stadium, men synes vara ägnat att efter lämplig utbyggnad bereda god hjälp. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att en dylik tankegång tagit sig uttryck i motion till innevarande års riksdag (I: 43). Häri hemställdes om utredning angående anledningarna till den offentliga rättshjälpsverksamhetens stillestånd och av vad som bör göras för dess allmänna genombrott. I samband med denna motion och proposition om anslag till rättshjälpsanstalterna yttrade statsutskottet i sitt utlåtande nr 2 följande: "Såsom i motionen framhållits, har det offentliga rättshjälpsväsendet i vårt land icke nått den omfattning, som åsyftats. Endast de fem största städerna och tvenne lands-ting uppgivas sålunda hava inrättat dylika anstalter, vilket innebär, att största delen av landsbygdens befolkning alltjämt står utanför den förmån, hithörande anstalter avse att skänka. Med hänsyn härtill finner utskottet skäl kunna anföras för att en undersökning verkställas. Då emellertid utskottet har anledning antaga, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på förevarande spörsmål, anser utskottet icke erforderligt, att särskild framställning i ämnet göres hos Kungl. Maj:t."

Den nyligen tillsatta socialvårdskommittén har fått sig förelagd en så vittomfattande uppgift, att det ej torde möta några hinder för densamma att upptaga jämväl här förevarande spörsmål till omprövning.

Utskottet anser sig, på grund av ovan angivna skäl samt med uttalande av sitt livliga erkännande för motionens syftemål, ej böra föreslå någon utredning om åtgärder av i motionen angivet slag utan hemställer,

att här ifrågavarande motion, nr 326, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 5 maj 1938.

På utskottets vägnar:

OTTO WALLÉN.

Närvarande: herrar *Wallén, Ekdaht, Nilsson* i Landskrona, *Magnusson* i Tumhult, *Andersson* i Mölndal, *Bäckman, Ericsson* i Kinna,* *Pettersson* i Norregård och *Fält*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bil. A.

Till Riksdagens andra kammares femte tillfälliga utskott.

Genom beslut den 4 februari 1938 har Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att senast den 10 mars 1938 till riksdagens andra kammars femte tillfälliga utskott avgiva yttrande — varav avskrift skall av styrelsen samtidigt insändas till chefen för justitiedepartementet — över en inom kammaren väckt motion, nr 326, angående beredande på statens bekostnad åt änkor i mindre bemedlade dödsbon av sakkunniga biträden vid boutredning m. m. Med anledning härav får socialstyrelsen anföra följande.

I motionen framhålles, att en änka i ett dödsbo vanligen icke är i stånd att själv sköta alla de rättsliga och ekonomiska angelägenheter, som i och med mannens frånfälle bli aktuella, såsom förhandling med livförsäkringsbolag, realisation av vissa tillgångar, värdehandlingar o. d., upprättande av bouppteckning, förrättande av arvsskifte, försäljning, lagfart och in-teckning av fastighet m. m. Dessa angelägenheter anförtros därför ofta åt någon mer eller mindre rutinerad person, som ombestyr erforderliga åtgärder och därför uppbär viss ersättning. Stundom kan denna utredning bli tämligen vidlyftig, varvid till arvodet för uppdraget kan utgå en betydande del av boets behållning. Ju mindre tillgångssumman är, desto större ställa sig, relativt sett, omkostnaderna; för de minsta boen brukar provisionen enbart för bouppteckningen uppgå till 2 à 3 % av behållningen. Det påpekas vidare, att den möjlighet till befrielse från skatt efter avliden, som enligt kommunalskattelagen och förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt kan erhållas i de fall, då behållningen i boet understiger 20.000 kronor eller i vissa fall 30.000 kronor, förhållandevis sällan utnyttjas, beroende på att änkorna ofta icke äga kännedom om dessa bestämmelser. Med anledning härav föreslås utredning i frågan huruvida icke alla nyvordna änkor, som så önska, borde kunna bispringas av särskilda kuratorer eller biträden, som avlönas med allmänna medel.

Enligt socialstyrelsens mening kan det betecknas såsom ett allmänt intresse, att mindre bemedlade dödsbon erhålla den handräckning, motionären åsyftat. Behovet av hjälp torde emellertid icke inskränka sig endast till sådana fall, där huvudpersonen i ett dödsbo är änka; det kan jämväl göra sig gällande ifråga om åtskilliga andra smärre dödsbon. Det får vidare icke förbises, att av motionären påkallade åtgärder redan vidtagits i viss utsträckning. Sålunda ingå boupptecknings-, arvskiftesärenden o. d. bland de offentliga rättshjälpsanstalternas arbetsuppgifter. Dock synes denna verksamhet vara relativt begränsad även på de platser, där dylika rättshjälpsanstalter finnas. Dessutom torde gängse praxis i fråga om avgränsningen av begreppet "mindre bemedlade" i denna verksamhet vara sådan, att dödsbon med en behållning av uppemot 20.000 i regel icke komma i åtnjutande av dylik hjälp. Vidare märkes, att offentliga rättshjälpsanstalter — ehuru det är avsett, att dylika anstalter skola upprättas för varje landstingsområde och i varje sådan stad, som ej deltager i landsting — hittills kommit till stånd endast på ett fåtal platser. År 1937 funnos sålunda sju statsunderstödda rättshjälpsanstalter, nämligen i Stockholm, Örebro, Norrköping, Göteborg, Malmö, Helsingborg och Västerås. Härtill komma några rättshjälpskontor, som helt finansieras av kommuner eller landsting. Denna verksamhet

har dessutom utvecklats i ganska långsamt tempo. Statsanslaget har sålunda under hela perioden 1923/1924—1936/1937 varit begränsat till 50.000 kronor. Vid 1937 års riksdag höjdes emellertid beloppet till 60.000 kronor.

Ifrågavarande statsbidrag täcka dock endast en jämförelsevis obetydlig del av kostnaderna för anstaltens verksamhet. I kungörelsen om statsbidrag till offentliga rättshjälpsanstalter av den 12 september 1919 stadgas, att statsbidrag skall utgå dels till vissa expenser och resekostnader, dels med högst hälften av årsutgifterna för avlöningar m. m., sedan avdrag gjorts för ersättningsbelopp, som influtit från hjälpsökande eller på grund av domstols beslut. Statsbidragen ha emellertid enligt senaste tillgängliga statistiska uppgifter, nämligen för åren 1933 och 1934, uppgått till föga mer än en femtedel av statens, landstingens och kommunernas sammanlagda kostnader för ändamålet, vilka kostnader under vartdera av dessa år utgjorde närmare 240.000 kronor.

En utbyggnad av rättshjälpsinstitutet borde kunna bli till gagn för de syften, för vilka motionären gjort sig till förespråkare. Men även om rättshjälpsanstalter inrättades av samtliga landsting och i alla de städer, som icke tillhöra landsting, lär det särskilt för landsbygdsbefolkningen möta svårigheter att utan större omgång utnyttja denna hjälp. Personal med teoretisk juridisk utbildning skulle måhända likväl icke alltid erfordras för en hjälpverksamhet av ovannämnt slag. Boutredning och därmed förknippade göromål skulle säkerligen i de flesta fall, som avse mindre dödsbon, kunna anförtros åt personer med allenast praktisk skolning men som ställts under kommunal eller annan myndighets inscende. Det torde härvid särskilt böra tagas under övervägande, om icke sådan personal kunde underställas rättshjälpsanstalterna, vilka därvid skulle äga tillse, att mera komplicerade utredningsfall anförtroddes åt kvalificerad juridisk personal. Om rättshjälpsanstalterna på detta sätt finge möjlighet att anlita personal även utan speciell juridisk utbildning, skulle måhända de ekonomiska konsekvenserna av ett mera fullständigt utbyggande av anstaltens filial- och ombudsnät icke bli alltför vittgående, och det kunde då tänkas ligga inom möjligheternas ram att låta deras verksamhet på ett mera effektivt sätt komma även landsbygdsbefolkningen till godo. De praktiskt skolade biträden, som här kunde komma ifråga, borde lämpligen utväljas bland personer, som redan nu biträda dödsbon med bouppteckningar o. d. Skillnaden skulle bli den, att de skulle arbeta utan kostnad för mindre bemedlade dödsbon, samt att deras verksamhet skulle kontrolleras av sakkunnig myndighet.

Såvitt socialstyrelsen kan finna, lär det under alla förhållanden främst vara genom en — även ur andra synpunkter önskvärd — utveckling av rättshjälpsinstitutet, som de i motionen berörda behoven bäst skulle tillgodoses. Styrelsen vill sålunda förorda, att frågan om ett mera fullständigt utbyggande av rättshjälpsinstitutet göres till föremål för utredning.

Bil. B.

Till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Sedan tillfälle beretts föreningen Sveriges Häradshövdingar att avgiva yttrande över en vid pågående riksdag av borgmästaren Oscar Dahlbäck i andra kammaren väckt motion nr 326, får styrelsen för föreningen härmed anföra följande.

En motionen har föreslagits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en fullständig utredning av frågan om beredande, på statens bekostnad, åt änkor i mindre bemedlade dödsbon av sakkunniga biträden vid boutredning och i samband därmed stående angelägenheter, så ock för tillvaratagande av de övriga åtgärder, som kunna vara ägnade att behålla tillgångarna uti sådana dödsbon i görligaste mån ograverade av i samband med dödsfallet uppstående kostnader, samt om de utgifter för statsverket, som förslagets genomförande skulle medföra.

I motionen yttras bl. a., att en änka i regel är tämligen oerfaren, då det gäller en del i och genom dödsfallet aktuella angelägenheter, såsom förhandling med livförsäkringsbolag, realisation av vissa tillgångar, värdehandlingar o. d., upprättande av bouppteckning, förrättande av arvskifte, anskaffande av förordnande för god man, förmynderskaps inskrivande hos rätten, försäljning, lagfarande och inteckning av fastighet, vilka angelägenheter därför ofta anförtros åt någon rutinerad person mot ersättning; att utredningen stundom genom korrespondens med dödsbodelägare å utrikes ort, indrivning av fordringar, rättgångar m. m. kan bli så vidlyftig, att knappast någon behållning återstår för de efterlevande; att med hänsyn till övriga på senare tid tillkomna reformer av social art tiden nu är inne för ett starkare aktualiserat intresse från samhällets sida, tagande sig uttryck i praktiska åtgärder för ankorna i landet; att de åtgärder, som i främsta rummet borde vidtagas, synas vara, att till varje nyvorden änka, som det begär, ställa till förfogande en av allmänna medel avlönad kurator eller ett biträde, som kunde bispringa henne i alla de angelägenheter, som ovan berörts, i den mån hon ej själv förbehållit sig vissa åtgärders vidtagande, därvid en viss förmögenhetsgräns borde stipuleras, exempelvis så, att, om behållningen efter mannen överstege 20.000 å 30.000 kronor, förmånen av kostnadsfritt biträde bortfölle; samt att ifrågavarande kuratorer, vilka borde förordnas av domaren i orten eller annat samhällsorgan, skulle uppbära arvode och ersättning för kostnader enligt prövning av samma organ efter ungefär liknande grunder som förvaltare och rättens ombudsman i konkurs.

Styrelsen finner giltiga skäl icke föreligga för genomförande av det sålunda väckta förslaget och får till stöd för denna uppfattning anföra följande.

De av ett dödsfall föranledda utgifter, som enligt förslaget skulle bestridas med allmänna medel, äro i allmänhet ganska obetydliga i jämförelse med andra av ett dödsfall uppkomna kostnader, särskilt begravningskostnaderna. I de fall, då den avlidne efterlämnat omyndiga barn, erhåller efterlevande änka genom den gode man eller förmyndare, som förordnas för barnen, nödig hjälp vid vårdande av boets angelägenheter, och, då den avlidne efterlämnat till myndig ålder komna arvingar, äger hon lita till deras biträde för berörda ändamål. Uppteckning och skifte av boet plägar på landsbygden verkställas av nämndemän eller andra med dylikt sysslande förtrogna, närboende personer mot en mycket måttlig ersättning. Om motionärens förslag genomfördes, komme med stor sannolikhet att till kurator i dödsbo förordnas advokat eller annan, som yrkesmässigt

sysslar med boutredningar och dylika uppdrag, och härigenom skulle med säkerhet ersättningen för biträde med utredningen komma att utgå med ett mångdubbelt högre belopp, än som f. n. åtminstone på landsbygden åtgår för ändamålet. Om, såsom motionären antytt, boutredningen i något fall skulle behöva fördyras genom anställande av rättegång, kan lagen om fri rättegång bereda möjlighet till befrielse från de med rättegången förenade kostnaderna.

I motionen hava icke några bärande skäl anförts för att på det allmännas bekostnad tillhandahålla ett dödsbo biträde för fullgörande av nu ifrågavarande åtgärder. Med lika stort skäl skulle kunna krävas biträde på statens bekostnad för fullgörande av andra i gällande lag stadgade förpliktelser, exempelvis uppgörande av självdeklaration för skattskyldig, vars inkomst och förmögenhet understiger ett visst belopp.

Motionären anmärker, att enligt svensk rätt varje häktad brottsling äger rätt att på det allmännas bekostnad få till sin hjälp vid domstolen förordnat ett rättegångsbiträde, samt yttrar, att i jämförelse därmed änkorna i landet, vilka ju äro hederliga människor och nedtyngda av sorg och oro för framtiden, hava ett långt större rättsanspråk på att genom samhällets försorg erhålla vid sin sida en klok och förfaren person att utan dödsboets betungande ordna de närmaste angelägenheterna av ekonomisk—praktisk och juridiskt—formell natur. Stadgandet om rätt för häktad att erhålla rättegångsbiträde på det allmännas bekostnad har emellertid ej tillkommit från synpunkten av att bespara den häktade vissa utgifter utan vilar å helt annan grund och kan därför ingalunda åberopas såsom stöd för den föreliggande framställningen.

Styrelsen, som på grund av vad ovan anförts, finner sig icke kunna tillstyrka motionen, får härutöver framhålla, *dels* att det synes anmärkningsvärt, att motionären med sitt förslag om biträde på det allmännas bekostnad vid utredning av dödsbo avser endast de fall, då avliden person efterlämnat änka, men icke sådana fall, då dödsbodelägarerna utgöras enbart av oförsörjda barn, och *dels* att, om motionärens framställning skulle komma att vinna något beaktande, under alla förhållanden den i motionen angivna förmögenhetsgränsen för rätt till kostnadsfritt biträde, 20.000 à 30.000 kronor, bör avsevärt nedsättas.

Vara den 26 mars 1938.

På Styrelsens vägnar:

CARL ARHUSIANDER.

Bil. C.

Till riksdagens andra kammarers femte tillfälliga utskott.

Föreningen Sveriges stadsdomare, som beretts tillfälle att avgiva yttrande över en av borgmästaren Oscar Dahlbäck i riksdagens andra kammare väckt motion, nr 326, får i anledning härav anföra följande.

Otvivelaktigt är det ett samhällsintresse, att i mindre bemedlade dödsbon tillgångarna icke i större utsträckning än som är nödigt tagas i anspråk för kostnader, som stå i samband med boutredningen. Icke blott i det i motionen åsyftade fallet, att i boet finnes änka, utan städse då delägarna för sin försörjning äro beroende av kvarlåtenskapen, är det även ur allmän synpunkt önskvärt att tillgångarna i möjligaste mån bevaras åt de efterlevande. Emellertid synes spörsmålet, huruvida detta förhållande bör föranleda att staten i större eller mindre omfattning påtager sig de med boutredningen och därmed sammanhängande angelägenheter förenade kostnaderna, näppeligen ägna sig för en så fristående behandling, som motionären tänkt sig. Även i många andra fall, där mindre bemedlade för ordnandet av sina angelägenheter hava att upprätta handlingar, som skola ingivas till domstol eller annan myndighet, eller att träffa uppgörelser, vilkas innebörd de hava svårt att på egen hand bedöma, kan det te sig såsom ett samhällsintresse, att de utan alltför stor ekonomisk uppoffring erhålla det sakkunniga biträde, som de behöva. Och enligt föreningens uppfattning saknas tillräckliga skäl att annat än i samband med en allmän utredning om utsträckning av den fria rättshjälp, som lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång för närvarande erbjuder, utreda frågan om kostnadsfritt beredande av sakkunnigt biträde vid boutredning och i samband därmed stående angelägenheter.

Huruvida en sådan allmän utredning, som nyss berörts, kan anses påkallad, synes föreningen tvivelaktigt. De mycket betydande kostnader, som redan den fria rättegången pålägger statsverket, tala onekligen emot en utvidgning av området för den kostnadsfria rättshjälpen. Det är vidare att hoppas att den verksamhet, som bedrives av offentliga, med statsmedel understödda rättshjälpsanstalter, skall vinna allt större utbredning, och i den mån så blir förhållandet komma därigenom att erbjudas bättre möjligheter till erhållande av *billig rättshjälp*, vilket givetvis kommer att minska behövligheten av en sådan särskild anordning, som motionen avser. Där offentlig rättshjälpsanstalt finnes torde i själva verket få anses tillräckligt sört för beredande av sakkunniga biträden vid boutredning och därmed sammanhängande angelägenheter för en billig kostnad. Måhända kunde det behov, som i sådant hänseende kan förefinnas å orter där rättshjälpsanstalt ännu saknas, i viss mån tillgodoses genom en föreskrift om rätt för mindre bemedlade dödsbon att hos domstolen påkalla förordnande av god man att biträda vid boutredningen. Genom anlitan av denna utväg skulle dödsbodelägarna, liksom genom hänvändelse till rättshjälpsanstalt, kunna försäkra sig om att för jämförelsevis ringa kostnad erhålla det biträde, som erfordras. Ifråga om kostnaden för boupptecknings upprättande torde åtskilligt kunna vinnas redan genom en föreskrift om skyldighet för domstolarna

att åt alla, som kunde tänkas vara i behov därav, tillhandahålla tryckta blanketter till bouppteckning ävensom meddela råd och anvisningar för blanketternas ifyllande.

Stockholm den 19 april 1938.

På föreningens vägnar:

WALTER KANT.

Bil. D.

Till riksdagens andra kammars femte tillfälliga utskott.

Sedan föreningen Sveriges landsfiskaler beretts tillfälle att avgiva yttrande över herr Dahlbäcks motion nr 326 angående beredande på statens bekostnad åt änkor i mindre bemedlade dödsbon av sakkunniga biträden vid boutredning och i samband därmed stående angelägenheter, får föreningens styrelse anförda följande.

Det av motionären berörda spörsmålet är otvivelaktigt värt den största uppmärksamhet från statsmakternas sida. Styrelsens ledamöter hava under sin tjänsteverksamhet vid olika tillfällen iakttagit missförhållanden i nu påtalade hänseenden, dels därutinnan, att vederbörande änkor visat sig sakna kännedom om vad de böra vidtaga för tillvaratagande av sin rätt och dels till följd av att de för boutredning anlitat personer, som saknat tillräckliga kunskaper och förutsättningar för denna numera ganska krävande uppgift. Det har inträffat att s. k. "hemmagjorda advokater" verkställt skiftet av dödsbon utan att äga kännedom om eller iakttaga föreskriften om efterlevande makes arvsrätt, varigenom den avlidnes släktingar kommit att frånhända änkan en stor del av hennes lagliga egendom. Möjligheten av att under vissa förhållanden genom framställning till taxeringsmyndigheterna vinna befrielse från skattskyldighet torde i nu nämnda kretsar vara tämligen okänd.

Ett införande av sakkunniga rådgivare för här ifrågavarande ändamål synes vara en välbetänkt åtgärd, som styrelsen anser sig böra förordna. För att erhålla garantier för att endast verkligt kvalificerade och för ändamålet lämpliga personer ifrågakomma för uppdraget torde de böra förordnas av domhavanden i orten. Vad rådgivarnas (kuratorernas) verksamhetsområde beträffar synes flera smärre kommuner böra sammanföras till ett distrikt medan de större kommunerna lämpligen böra utgöra egna distrikt. Möjligen kunde här samma indelning ifrågakomma som vid utseende av överförmyndare.

Stockholm den 26 mars 1938.

Å styrelsens vägnar:

SVEN WADENIUS.
